

IDO WEIJERS

‘HET BESTE VOOR HET KIND’
PERFECTIONISME IN DE KINDERBESCHERMING

Krisis, 2013, Issue 2
www.krisis.eu

De kwestie van het Turkse jongetje Yunus werpt een nieuwe, ernstige smet op het toch al niet onbezoedelde imago van de kinderbescherming. In de affaire Yunus lijken de inspanningen om ‘het beste voor het kind’ te bereiken, behalve door fouten en door misleiding van de rechter, vooral getekend door een te eenzijdige nadruk op preventie en het absoluut willen vermijden van elk risico. In deze bijdrage vraag ik aandacht voor een heel ander, maar voor betrokkenen niet minder pijnlijk probleem. Het gaat mij in dit artikel niet om doorgeslagen preventiedrift, maar om de neiging tot perfectionisme. Ik begin met een casus die mij onlangs werd voorgelegd tijdens een bespreking met raadsadviseurs van de Raad voor de Kinderbescherming.

Het gaat om een zogenaamde ‘vechtscheiding’: de moeder blokkeert de contacten van haar kind met diens vader die haar enkele jaren geleden heeft verlaten voor een jongere vrouw. Sommige raadsadviseurs menen dat een dergelijke situatie aanleiding geeft om het kind onder toezicht te stellen. Op mijn vraag naar de rechtvaardiging van zo’n ingreep luidt het antwoord dat daarmee recht kan worden gedaan aan het belang van de vader. Op de vraag hoe zich dit verhoudt tot het belang van het kind is de

reactie dat het kind natuurlijk belang heeft bij normaal contact met zijn vader. Als ik vraag wat men verwacht van het effect van zo’n ingreep en het perspectief voor de opvoedingssituatie van het kind blijft het stil.

Uiteraard erkennen alle aanwezigen dat de contactblokkade van de moeder onaanvaardbaar is en dat gestreefd moet worden naar een oplossing. De meningen lopen echter uiteen over de vraag of dit alleen in een vrijwillig of eventueel ook in een gedwongen kader zou dienen te gebeuren. Dat is opvallend, want de wet biedt geen ruimte voor dwang. Volgens de wet moet voor een ondertoezichtstelling sprake zijn van een ‘ernstige bedreiging van de zedelijke of geestelijke belangen of van de gezondheid van een minderjarige’. Degenen die de casus aandragen erkennen dat van zo’n bedreiging in het onderhavige geval geen sprake is. Maar ze vinden het gedrag van de moeder niet eerlijk jegens de vader. Ze houdt zich immers niet aan de afspraken en weet contact tussen vader en kind telkens te frustreren. Daarmee schiet ze in hun ogen ook tekort als moeder, omdat ze haar kind iets belangrijks onthoudt. De wet staat echter niet toe dat wij ingrijpen in de opvoedingssituatie om de eerlijke naleving van een omgangsregeling af te dwingen. Zouden wij dat wel doen dan is dat oneigenlijk gebruik van een ondertoezichtstelling – de rechter behoort een verzoek daartoe dan ook af te wijzen.

Het streven om in zo’n geval toch met dwang in de opvoeding in te grijpen kan worden beschouwd als een voorbeeld van perfectionisme. Dat wil zeggen dat ouders de maat wordt genomen aan de hand van een specifieke opvatting van goed ouderschap (of van een aspect daarvan), in dit geval naleving van de omgangsregeling. Als ouders niet aan deze maatstaf voldoen, zou de staat vanuit perfectionistisch perspectief moeten ingrijpen om naleving ervan af te dwingen (met uithuisplaatsing in eerste instantie als ‘stok achter de deur’, maar feitelijk vaak als uiteindelijke consequentie).

De verleiding om het streven naar pedagogische perfectie als legitieme grondslag voor maatregelen in het kader van de kinderbescherming te beschouwen, kennen de meeste gedragsdeskundigen die werkzaam zijn op dit terrein of er affiniteit mee voelen. Ze worden immers voortdurend geconfronteerd met situaties die niet deugen, waar ouders onverstandig

bezig zijn, ondanks advies volharden in onpedagogisch gedrag, en ze ervaren daarbij vaak onmacht. Ze weten zich de laatste jaren ook gesteund door publicaties waarin wordt geprobeerd de vraag te beantwoorden 'wanneer opvoeding goed genoeg is', dat wil zeggen om niet te hoeven ingrijpen. Er bestaan inmiddels zelfs meerdere publicaties waarin lijstjes met criteria worden gepresenteerd die worden geacht invulling te geven aan 'het belang van het kind'. Als ouders gevrijwaard willen blijven van gedwongen overheidsbemoeienis, doen ze er volgens deze auteurs goed aan te zorgen dat ze aan deze criteria voldoen.

Geschiedenis

Toegeven aan deze verleiding zou echter betekenen dat we ons distantiëren van de ratio achter de kinderbescherming zoals wij die kennen. Het impliceert een breuk met de liberale grondslag van ons systeem van kinderbescherming. Met dergelijke goede bedoelingen wordt een guur en benauwend opvoedingsklimaat gecreëerd, een klimaat dat haaks staat op de uitgangspunten van ons vigerende systeem.

Al generaties lang kennen wij grote collectieve en individuele verschillen van inzicht op het gebied van de opvoeding. De Nederlandse wetgever is altijd sterk doordrongen geweest van deze feitelijke diversiteit met betrekking tot de opvoeding. Ons systeem van kinderbescherming is in hoofdlijnen tot stand gekomen aan het begin van de twintigste eeuw met de Kinderwetten, dat wil zeggen midden in de verzuiling. En die wetgeving maakt precies duidelijk voor welke lijn in ons land is gekozen, namelijk voor een prudente overheid die zich terughoudend opstelt waar het gaat om pedagogische waardeoordelen, maar die tegelijkertijd wel een heldere grondslag kent voor mogelijk ingrijpen in de opvoeding, namelijk waar het aantoonbaar ernstig mis dreigt te gaan.

Ook midden in de verzuiling, waarbij over ongeveer alles werd gedacht in ideologisch gescheiden kampen, kon men elkaar moeiteloos vinden in de gedachte dat de staat moet ingrijpen als de ontwikkeling of gezondheid van het kind ernstig worden bedreigd. Aldus koos men voor een smalle

liberale moraal op het terrein van de kinderbescherming. Wij hebben in de achter ons liggende eeuw voor die gevallen waarin dwang jegens de ouders geboden leek met het schadebeginsel een helder criterium ter beschikking gehad. Er mag slechts met dwang in de opvoedingssituatie worden ingegrepen als er sprake is van een aantoonbare, ernstige bedreiging van de gezondheid of de ontwikkeling van het kind. Dit is het door iedereen gedeelde oriëntatiepunt van onze kinderbescherming en we doen er goed aan te erkennen dat onze consensus zich daartoe ook beperkt. Wij zijn het over veel zaken die rechtstreeks of indirect raken aan opvoedingswaarden oneens, maar over het schadebeginsel is geen verschil van mening.

Kinderbescherming draait niet om de vraag wanneer de opvoeding ermee door kan of 'goed genoeg' is, maar om de vraag of er sprake is van een concrete schadedreiging voor het kind en van een reële kans op herhaling. Dat is de klassieke betekenis van de overheid als *parens patriae*: niet als gids voor goed ouderschap, maar als achtervang in noodgeval.

Het zeilmeisje

De actualiteit van het gevaar van perfectionisme wil ik illustreren aan de hand van een voorbeeld, de zaak van het 'zeilmeisje' Laura Dekker. Enkele jaren geleden haalde de 13-jarige Laura wekenlang het nieuws nadat ze had aangekondigd dat ze na de zomervakantie niet terug zou komen op school, omdat ze een solozeiltocht van twee jaar rond de wereld ging maken om daarmee een leeftijdsrecord te vestigen. Bij haar terugkeer kwam Laura opnieuw in het nieuws en wel om dezelfde reden als waar alle heisa in 2009 mee begon: de leerplicht.

Via een oplettende leerplichtambtenaar kwam de zaak bij Bureau Jeugdzorg; vervolgens kwamen Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming in actie en daarop stelde de rechtbank Laura onder toezicht. De Raad en Jeugdzorg meenden dat het Laura gezien haar leeftijd zonder meer verboden moest worden om een dergelijk plan uit te voeren. De rechtbank ging niet mee met deze categorische weigering. Zij richtte zich

daarentegen op de concrete risico's van het plan en aansluitend daarop verbond zij een serie concrete voorwaarden aan de opheffing van de on-dertoezichtstelling.

Vanaf het moment dat deze kwestie in de publiciteit kwam, ontstonden vrijwel meteen twee diametraal tegenover elkaar staande kampen, een kamp van bezorgde kinderbeschermers en een kamp van Laura-fans en antibetuttelaars. Het ene kamp had van meet af aan kritiek op de rol van de vader, die als aanstichter van het eigenwijze en 'competitieve' gedrag van de dochter werd gezien, die niet alleen haar boot gereed maakte, maar ook sponsors wierf, zich doof zou houden voor waarschuwingen en bijvoorbeeld helemaal geen rekening zou houden met de zorgen van Laura's moeder. Hier beet men zich al spoedig vast in het idee dat Laura's vader weinig positieve invloed had op haar leven. Dat laatste zag men bijvoorbeeld geïllustreerd in de manier waarop hij Laura, toen die op een gegeven moment in haar eentje met haar zeilboot de Noordzee was overgestoken en aangekomen in Engeland wegens haar jonge leeftijd was opgepakt en tijdelijk in een kindertehuis werd vastgehouden, ondanks het verzoek van de havenpolitie haar te begeleiden zelf liet terugzeilen. Ook het feit dat Laura enige tijd later met € 3500 op zak de benen nam naar Sint-Maarten werd opgevat als bewijs van falend ouderschap.

Anti 'betutteling'

Volgens het andere kamp was hier echter sprake van 'benepenheid' en 'vrijheidsberoving'. Elke bemoeienis met het plan van Laura werd veroordeeld als 'typisch Nederlandse betutteling'. (Het feit dat Laura vanuit geen enkel Europees land alleen de zee op mocht en daarom ten einde raad koos voor Gibraltar als startpunt, logenstrafte overigens de gedachte dat de zorgen van de kinderbeschermers typisch Nederlands zouden zijn.) Kenmerkend was de reactie van bestuurskundige Paul Frissen die in dagblad *Trouw* schreef: 'Mensen hebben geen recht meer op stommiteiten. [...] Alleen als een minderjarige zeezeilster verdrinkt, is er reden ouders wegens nalatigheid te vervolgen.' Kennelijk zag hij over het hoofd dat het

de uitdrukkelijke opdracht van de kinderbescherming is om dergelijke ernstige bedreigingen te voorkomen.

Deze visie kan worden getypeerd als radicaal antipaternalisme, dat immers het recht opeist om domme, ongezone en levensbedreigende keuzes te maken. Opvallend en bepaald extreem was het feit dat dit antipaternalisme in dit geval betrekking had op een minderjarige. Er werd eenvoudigweg voorbijgegaan aan het klassieke onderscheid tussen volwassenen en hun (veronderstelde) volgroeide autonome oordeelsvermogen en kinderen en hun toenemende maar per definitie onvolgroeide oordeelsvermogen. Vanuit een dergelijk perspectief staat men uiteraard niet meer open voor de gedachte dat het niet bepaald gunstig is voor een gezonde kindelijke ontwikkeling als een puber twee jaar lang in sterk isolement doorbrengt, zeker niet als zij daarbij kan komen te verkeren in bijzonder risikante situaties.

Een dergelijk extreem antipaternalisme laat zich ten aanzien van kinderen ook goed karakteriseren als pedagogisch nihilisme. Wanneer dergelijke 'pedagogisch nihilisten' erop werden gewezen dat het land te klein zou zijn als Laura op zee zou verongelukken, deden ze dit standaard af met 'dat is toch haar eigen verantwoordelijkheid en die van haar ouders', 'dat moeten ze toch zelf weten'.

Waar cultureel relativisten de kwestie van de persoonlijke verantwoordelijkheid juist bagatelliseren en een relativist als Tom Zwart vanuit die invalshoek bijvoorbeeld stelt dat kindsoldaten nu eenmaal horen bij sommige niet-westerse culturen, plaatselijke gewoonten en tradities, benaderen pedagogisch nihilisten kinderen daarentegen als verantwoordelijke individuen. Kinderen moeten in hun ogen al dan niet samen met hun ouders keuzes maken; zij behoren daartoe volledige vrijheid te hebben en ze moeten daarbij dus ook niet door tradities worden beperkt. Wat cultureel relativisten en pedagogisch nihilisten echter delen is de gedachte dat zoiets als objectieve kennis omtrent problemen en gevaren voor een gezonde kindelijke ontwikkeling daarbij irrelevant of hoogstens secundair hoort te zijn. Pedagogisch nihilisten vinden eigenlijk dat we überhaupt geen kinderbescherming en geen enkele vorm van overheidsverantwoordelijkheid met betrekking tot opvoedingskwesties nodig hebben.

Krisis

Tijdschrift voor actuele filosofie

Zij zien dat slechts als een irrelevante schim uit een ver verleden: ‘alleen als een minderjarige verdrinkt ...’

Perfectionisme

Toch waren de extreme reacties op het optreden van de kindbeschermers in dit geval ook weer niet helemaal onbegrijpelijk. Wat namelijk meteen opviel, was dat al in het allereerste stadium werd voorgesteld om in te grijpen in de opvoedingssituatie rond Laura. Zodra de Utrechtse vestiging van de Raad en Bureau Jeugdzorg Utrecht op de hoogte werden gebracht van de wilde en vergaande voornemens van Laura, hebben zij de rechtbank verzocht Laura met spoed uit huis te plaatsen, weg bij haar vader, om haar in eerste instantie onder te brengen bij haar moeder en anders in een residentiële instelling. Let wel, dit verzoek was niet gebaseerd op enige concrete kennis van de opvoedingssituatie. Er was nog niet met Laura gesproken; er was nog niet met haar vader gesproken ...

Hier zien we een extreme tegenpool van het net zo extreme pedagogisch nihilisme, dat hierdoor als het ware wordt opgeroepen: nog voordat duidelijk is wat er eigenlijk precies aan de hand is, wordt al een drastische ingreep voorgesteld. Nog voordat ouders en kind zelfs maar de kans hebben gekregen om hun verhaal te doen, is er over hun hoofd al besloten dat dit een onacceptabele opvoedingssituatie is waarin meteen moet worden ingegrepen.

De visie van deze kindbeschermers jegens Laura kan worden getypeerd als abstract paternalisme. Ik hanteer die terminologie om aan te geven dat er wel sprake was van signalering van ernstig risico, maar dat er geen diagnose was van een concreet opvoedingsprobleem en evenmin van een concreet pedagogisch doel dat met uithuisplaatsing gediend zou worden. Kort gezegd luidde de redenering: ‘dertienjarigen horen niet alleen op zee’. Tot verrassing van zijn collega’s werd dit stellige, vroegtijdig ingenomen standpunt ook van meet af aan verkondigd door de pedagoog Micha de Winter, bekend van zijn pleidooi voor een participatieve pedagogiek. Kennelijk zag hij over het hoofd dat kindbescherming die ou-

Ido Weijers – ‘Het beste voor het kind’

ders en kind serieus neemt altijd eerst met hen contact hoort te leggen en dat een dergelijke vergaande uitspraak alleen kan worden gedaan op grond van degelijk onderzoek.

Jegens Laura’s vader impliceerde deze opstelling een typisch perfectionistisch perspectief. Men signaleerde niet bepaald schadelijk gedrag van de vader, en er lag geen enkele concrete klacht omtrent de opvoeding van Laura, maar men veroordeelde de algehele houding, de visie en tolerante opvoedingsstijl van de vader in het algemeen. Men vond hem slap en was van mening dat een ouder sturender hoort op te treden. De kindbeschermers oordeelden al na het eerste bericht dat zijn opvoeding ‘niet goed genoeg’ was en daar hielden ze tot het bittere eind aan vast.

De rechtbank maakte gelukkig korte metten met dit verhaal. Zij zag geen enkele grond om Laura uit huis te plaatsen. Het ging er niet om ‘te bekijken wat beter, meer verantwoord of wenselijker zou zijn voor de ontwikkeling van Laura’. Laura moest haar plan op essentiële punten aanpassen, maar er was volgens de rechtbank helemaal geen sprake van een bedreigende opvoedingssituatie.

Tot besluit

Tot slot een aantal korte opmerkingen. Ten eerste dat het weinig geruststellend is dat de rechterlijke beslissing in deze zaak tot op heden niet tot een correctie of georganiseerde discussie over de uitgangspunten van de kindbescherming in ons land heeft geleid. Het omgekeerde lijkt het geval. Het ‘goed genoeg’-criterium is inmiddels gemeengoed en de lijstjes met eisen waaraan opvoeding zou moeten voldoen om ‘goed genoeg’ te zijn circuleren op dit moment in brede kring.

Ten tweede laat de casus van het zeilmeisje goed zien dat pedagogisch perfectionisme gepaard gaat met desinteresse voor de bijzonderheden van het geval.

Ik sluit af met de constatering dat pedagogisch perfectionisten een fundamenteel inzicht missen, namelijk dat ouders naar nationaal en internationaal recht plichten en rechten hebben als opvoeders en verzorgers, niet als *goede* opvoeders en verzorgers.

Ido Weijers is als hoogleraar Jeugdbescherming verbonden aan de opleiding Pedagogiek van de Faculteit Sociale Wetenschappen en aan het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtwetenschappen van het Departement Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Utrecht.

© De Creative Commons Licentie is van toepassing op dit artikel (Naamsvermelding-Niet-commercieel 3.0). Zie <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/nl> voor meer informatie.